

Robert Dębiński ¹

***Bezpieczeństwo a wolność
sumienia i religii w świetle
Międzynarodowego Paktu
Praw Obywatelskich i Politycznych
z 1966 roku***

Abstract. *Security and freedom of conscience and religion in the light of the International Covenant on Civil and Political Rights, 1966.* Religious freedom and guarantees of security are fundamental rights were requested at the earliest and most strongly in human history. Freedom of conscience and religion - more than any other fundamental right - protects a man not only against the state and not just the minority to the majority or the majority of any minority, but particularly against any threat, irrespectively of any side it is likely to occur. Freedom of conscience and religion is the right of every man. The state should refrain from any interference in this sphere of life. Determination of the boundaries of that sphere and acceptable exceptions are specified in the laws and international agreements. Freedom of thought, conscience and religion as required by the Universal Declaration of Human Rights of 10th December 1948 and the International Covenant on Civil and Political Rights of 16th December 1966, includes the freedom to have or adopt a religion or belief of your own choice. It also includes expressing freedom, either alone or jointly with others and in public or private to manifest religion or belief. At the same time, it is concluded that the freedom to manifest one's religion or beliefs may be restricted in case of threat to national security and citizens. However, these limitations must be provided and defined by law and necessary in a democratic state regardless of the public safety, law enforcement, health, morals or protection of fundamental rights and freedoms of other people. These provisions are repeated in the Constitution of the Republic of Poland.

1) Dr Robert Dębiński, Uniwersytet Warmińsko – Mazurski w Olsztynie.

1. Wstęp

Bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, jest także podstawową potrzebą państw i systemów międzynarodowych. Jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Człowiek, grupa społeczna, państwo, organizacja międzynarodowa starają się oddziaływać na swoje otoczenie zewnętrzne i sferę wewnętrzną, by usunąć, a przynajmniej oddalać zagrożenia, eliminując własny lęk, obawy, niepokój i niepewność. Zagrożenia mogą być skierowane na zewnątrz i do wewnątrz; tak samo powinny być skierowane działania w celu ich likwidowania².

Wolność religijna i gwarancje bezpieczeństwa są prawami podstawowymi, których w dziejach ludzkich żądano najwcześniej i najbardziej zdecydowanie. Wolność sumienia i religii - bardziej niż jakiegokolwiek inne prawo podstawowe, strzeże człowieka nie tylko przed państwem i nie tylko mniejszości przed większością, czy też większości przed dowolną mniejszością, lecz szczególnie przeciwko wszelkim zagrożeniom, bez względu na to z którejkolwiek strony mogłyby się pojawić. Wolność sumienia i religii przysługuje każdemu człowiekowi. Państwo powinno powstrzymać się od jakiegokolwiek ingerencji w tę sferę życia ludzi. Określenie granic tej sfery oraz dopuszczalnych wyjątków następuje w ustawach i umowach międzynarodowych. Wolność myśli, sumienia i religii, jak precyzuje Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r. i Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 r., obejmuje wolność posiadania lub przyjmowania religii bądź przekonań według własnego wyboru. Obejmuje też wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie swej religii czy przekonań.

2. Człowiek podmiotem prawa do wolności religijnej

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, podobnie jak i Powszechna Deklaracja Praw Człowieka już we wstępie podkreśla, że podmiotem wszelkich praw jest człowiek. Identyczne jest w nich uzasadnienie przez uznanie godności i wolności każdego człowieka oraz niezbywalnych jego praw wynikających z tej godności, przysługujących każdemu na zasadzie równości. Każdy posiada prawa, ale w takim zakresie, aby one nie naruszały przysługujących praw innych osób.

Dokumenty międzynarodowe, zarówno o zasięgu uniwersalnym, jak i regionalnym, mają za zadanie zagwarantować bezpieczne funkcjonowanie i korzystanie z wszystkich przysługujących uprawnień każdemu człowiekowi.

2) A. Rotfeld, *Międzynarodowe czynniki bezpieczeństwa Polski*, Warszawa 1986, s. 14 - 15.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych gwarantuje każdemu człowiekowi prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Stwierdza on w art. 18. ust. 1.: „Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Prawo to obejmuje wolność posiadania lub przyjmowania religii lub przekonań według własnego wyboru oraz do uzewnętrzniania indywidualnie czy wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań przez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie”³. Dodaje przy tym, że „nikt nie może podlegać przymusowi, który stanowiłby zamach na jego wolność posiadania lub przyjmowania wyznania albo przekonań według własnego wyboru” (art. 18 ust. 2)⁴. Ponadto zakres podmiotowy prawa do wolności myśli, sumienia i religii prezentuje art. 19. W świetle tego przepisu „Każdy człowiek ma prawo do posiadania bez przeszkód własnych poglądów” (ust. 1)⁵. Niewątpliwie zapis ten podkreśla podmiotowość człowieka i świadczy o jego wolności. Jednak wskazuje również na inną kwestię niż wolność wypowiedzi, a mianowicie na sferę praw i wolności człowieka. Nikogo nie można przecież pozbawić prawa do posiadania własnych poglądów, można jedynie próbować narzucać komuś poglądy, co jednak nie jest tym samym. Jednak zawsze trzeba mieć na uwadze przyrodzoną godność i wolność człowieka. Trudno nawet sobie wyobrazić, w jaki sposób prawo do posiadania poglądów mogłoby zostać naruszone⁶. Zamieszczenie tego prawa w Pakcie należy traktować jako bardzo ważną regulację, zwłaszcza że nie jest ono zbyt często sytuowane w normach prawa pozytywnego (tak wewnętrznego, jak i międzynarodowego)⁷. Wyraźne potwierdzenie jego istnienia ma szczególnie znaczenie, ponieważ jest to podstawowe czy nawet nadrzędne prawo w stosunku do wielu innych praw i wolności przysługujących każdemu człowiekowi⁸. Bez niego trudno wyobrazić sobie realizację wolności wypowiedzi, wolności komunikowania się, wolności zdobywania i korzystania z informacji, wolności zrzeszania się, czy nawet wolności sumienia.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych ponadto czyni każdego człowieka podmiotem prawa do wyrażania swej opinii, wolności poszukiwania, przyjmowania i rozpowszechniania informacji i poglądów,

3) International Human Rights, Documents and Introductory Notes, red. F. Ermacora, M. Nowak, H. Tretter, Vienna 1993, s. 27: „Everyone shall have the right to freedom of thought, conscience and religion. This right shall include freedom to have or to adopt a religion or belief of his choice, and freedom, either individually or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in worship, observance, practice and teaching.”

4) Tamże, s. 27: „No one shall be subject to coercion which would impair his freedom to have or to adopt a religion or belief of his choice.”

5) Tamże, s. 27: „Everyone shall have the right to hold opinions without interference.”

6) T. Jasudowicz, *Przeciwko „żelaznym kurtynom” w prawach człowieka*, [w:] *Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka w polskim ustawodawstwie i w praktyce organów ochrony prawa*, Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Poznańskim Centrum Praw Człowieka INP PAN w dniu 14 grudnia 1995 roku, red. L. Wiśniewskiego, Warszawa - Poznań 1996, s.105.

7) Przykładem takiego zapisu może być art. 10 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 r.

8) T. Jasudowicz, op. cit., s. 106.

bez względu na granice państwowe, ustnie, pismem lub drukiem, w postaci dzieła sztuki lub w jakichkolwiek inny sposób według własnego wyboru⁹. Niewątpliwie ten sposób regulacji oddziałuje na wiele przyjmowanych obecnie ustaw zasadniczych¹⁰. Kryteria odróżniające wolność wyrażania opinii od wolności myśli, sumienia i religii, stanowią treść, która jest wyrażana lub uzewewnętrzniana oraz formę, w jakiej ta treść się przejawia¹¹.

3. Prawo do wolności religijnej

Wolność sumienia i religii, pomimo swego wewnętrznego charakteru, z natury swej jest skierowana do uzewnętrzniania przez człowieka swych myśli, uczuć i przekonań religijnych i moralnych w życiu prywatnym oraz publicznym¹². Dlatego zakres przedmiotowy wolności religijnej obejmuje takie działania, które człowiek podejmuje zgodnie z nakazem swego sumienia. Polegają one na swobodnym podejmowaniu przez człowieka decyzji, co do utrzymania i rozwoju swoich więzi z Bogiem oraz uzewnętrzniania ich w relacjach międzyludzkich. W ten sposób korzysta on z prawa do wolności, myśli, sumienia i religii. Jednak musi mieć świadomość, że inni też mają przywilej korzystania z tego prawa. Dlatego korzystanie z prawa do wolności, myśli, sumienia i religii nie może naruszać prawa innych osób. Działalność jednostek i wspólnot wyznaniowych, gwarantowana przez wolność sumienia i religii wymaga ciągle ochrony. Uzasadniają ją różnorodne przejawy nietolerancji i dyskryminacji oraz wystąpienia naruszające uprawnienia jednostek i zbiorowości religijnych. Obowiązek zapewnienia poszanowania tej wolności spoczywa na organach państwowych. Istotny wpływ na jej uznanie i ochronę w prawie wewnętrznym poszczególnych państw wywarło prawo międzynarodowe.

Zakres przedmiotowy Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych w niewielkim stopniu odbiega od postanowień Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Gdy chodzi o język i definicje, to w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych jak również w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych są bardziej precyzyjne¹³.

Zakres przedmiotowy prawa do wolności myśli, sumienia i religii zawarty w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych jest podobny do tego, który występuje w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Jednak zapis zamieszczony w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych ma większe znaczenie niż ten z Deklaracji. Nie posiada on charakteru tylko deklaratywnego, ale zawarte w nim przepisy mają charakter wiążącego prawa międzynarodowego.

9) Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (dalej cyt. MPPO i P), art. 19 ust. 2.

10) T. Jasudowicz, op. cit., s. 106.

11) A. Łopatka, *Prawo do swobodnego wyrażania opinii*, Warszawa 1993, s.17.

12) J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie Prawo Wyznaniowe*, Warszawa 2000, s. 77.

13) R. Kuźniar, *Prawa Człowieka, prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2000, s. 99.

3.1. Nauczanie a przekaz informacji

Jedną z form prawa do uzewnętrzniania religii oraz przekonań wskazaną przez art. 18. Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych jest nauczanie (ang. - teaching)¹⁴. Zarówno Powszechna Deklaracja Praw Człowieka jak i Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka stanowią na temat prawa każdego człowieka do nauczania. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych nic więcej nie dodaje na temat prawa do nauczania niż to, co zostało powiedziane w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Jedynie wymienia wspomniane prawo w katalogu innych praw związanych z wolnością sumienia i religii. Czyniąc je tym samym powszechnie obowiązującym. Nie jest to uszczegółowienie w pełni wyczerpujące. Stanowi ono jedynie ramy, zgodnie z którymi ma nastąpić bliższe uszczegółowienie w prawie krajowym z uwzględnieniem tradycji i innych uwarunkowań kulturowych, społecznych oraz politycznych¹⁵.

Prawo do nauczania jest prawem wynikającym z poszanowania wolności sumienia i religii każdego człowieka, zawartym w dokumentach międzynarodowych. Mówiąc o nauczaniu, nie należy mieć na myśli edukacji szkolnej, lecz przekazywanie wszelkich informacji związanych z prawdami wiary i zasadami moralności, umocowanymi w prawdach religijnych, przy użyciu słowa mówionego, druku i innych środków społecznego przekazu takich jak: radio, telewizja, Internet¹⁶. Pod pojęciem nauczanie w świetle Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych należy rozumieć nauczanie doktryny religijnej (nauczanie religii) oraz przekonań niereligijnych.

4. Ograniczenia prawa do wolności religijnej ze względu na bezpieczeństwo

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, podobnie jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, zawiera warunki ograniczające prawo do wolności myśli, sumienia i religii ze względu na bezpieczeństwo państwa i osób. Jednak klauzule zamieszczone w art. 18. ust. 3. i art. 19. ust. 3. Paktu, w odróżnieniu od Deklaracji posiadają charakter szczegółowy.

14) Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, wylicza w art. 18. tę formę uzewnętrzniania religii lub przekonań na pierwszym miejscu.

15) J. Krukowski, *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000, s. 212.

16) J. Krukowski, K. Warchałowski, op. cit., s.78; M. Sitek, *Polityka ochrony środowiska w sektorze usług turystycznych w świetle prawa Unii Europejskiej*, Olsztyn 2007, s. 163 in.

4. 1. Klauzule ograniczające

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych w art. 18. ust. 3. stanowi: „Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane ustawą i są konieczne dla ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności publicznej albo podstawowych praw i wolności innych osób”¹⁷. Ponadto w art. 19. ust. 3. mówi: „Realizacja praw przewidzianych w ustępie 2 niniejszego artykułu pociąga za sobą specjalne obowiązki i specjalną odpowiedzialność. Może ona w konsekwencji podlegać pewnym ograniczeniom, które powinny być jednak wyraźnie przewidziane przez ustawę i które są niezbędne w celu:

- a) poszanowania praw i dobrego imienia innych,
- b) ochrony bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego albo zdrowia lub moralności publicznej”¹⁸.

Działalność jednostek i wspólnot wyznaniowych, gwarantowana przez wolność sumienia i religii, wymaga ciągłej ochrony. Uzasadniają ją różnorodne przejawy nietolerancji i dyskryminacji oraz wystąpienia naruszające uprawnienia jednostek i zbiorowości religijnych. Obowiązek zapewnienia poszanowania tej wolności spoczywa na organach państwowych. Istotny wpływ na jej uznanie i ochronę w prawie wewnętrznym poszczególnych państw wywarła Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych.

4. 1. 1. Przewidziane ustawą

Prawo do uzewnętrzniania religii lub przekonań ma swoje granice. Ograniczenia zaś pomniejszają sferę wolności, dlatego muszą być ściśle sprecyzowane. Wymagane jest, aby były to takie ograniczenia, które przewiduje ustawa¹⁹. Jednak ustawodawca nie może dowolnie ustanawiać ograniczeń wolności. W myśl Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka może to czynić wyłącznie w celu „zapewnienia odpowiedniego uznania i poszanowania praw i wolności innych oraz w celu uczynienia zadość słusznym wymogom moralności, porządku publicznego i powszechnego dobrobytu w demokratycznym społeczeństwie”²⁰. Międzynarodowy Pakt

17) International Human Rights, Documents and Introductory Notes, s. 27: „Freedom to manifest one's religion or beliefs may be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary to protect public safety, order, health, or morals or the fundamental rights and freedoms of others.”

18) Wspomniany ust. 2. art. 19. MPPO i P. brzmi następująco: „Każdy człowiek ma prawo do swobodnego wyrażania opinii; prawo to obejmuje swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania wszelkich informacji i poglądów, bez względu na granice państwowe, ustnie, pismem lub drukiem, w postaci dzieła sztuki bądź w jakiegokolwiek inny sposób według własnego wyboru.”

19) A. Łopatka, *Prawo do wolności myśli, sumienia i religii*, Warszawa 1995, s. 43.

20) Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (dalej cyt. PDPC), art. 29 ust. 2.

Praw Obywatelskich i Politycznych dodaje, że wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać ograniczeniom, dotyczącym manifestowania tej wolności²¹. Nie przewiduje on żadnych ograniczeń prawa do posiadania lub przyjmowania religii lub przekonań.

4. 2. Ochrona interesów zbiorowych

Państwa powinny powiązać kryterium, jakim jest „wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań” z jedną z podstaw ograniczających bezpieczeństwo publiczne, porządek, zdrowie lub moralność publiczną albo prawa i wolności innych osób, tzn. uzasadnić wprowadzone ograniczenie ochroną interesów zbiorowych. Państwo nie może powołać się w sposób zasadny na ogólną konieczność, aby usprawiedliwić ograniczenia praw i wolności indywidualnych²².

4. 2. 1. Bezpieczeństwo publiczne

Termin - bezpieczeństwo publiczne (ang. - public safety) należy do pojęć zbiorczych. Traktowane jako dobro prawne, nie daje jasnego wyobrażenia o wartości, która się pod tą nazwą kryje. Taka restrykcja jest jednak konieczna w pluralistycznym społeczeństwie demokratycznym, gdzie nietolerancja i antagonizmy między grupami wyznaniowymi mogą stać się przyczyną zamieszek²³.

W celu bardziej precyzyjnego przybliżenia tego pojęcia, należy odwołać się do „Zasad z Syrakuz”. Zgodnie z określeniem zawartym w Zasadach, pod pojęciem „bezpieczeństwo publiczne” należy rozumieć ochronę przed niebezpieczeństwem osób, ich życia, integralności fizycznej lub niebezpieczeństwa poważnej szkody w ich imieniu²⁴. Bezpieczeństwo publiczne w przedstawionym rozumieniu oznacza m. in. bezpieczeństwo ruchu drogowego, bezpieczeństwo pracy i obejmuje wyłącznie ochronę interesów indywidualnych. W przypadku Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, bezpieczeństwo publiczne daje podstawę do wprowadzania ograniczeń przez państwo ze względu na ochronę interesów zbiorowych, tzn. stanowi rację do ustanawiania ograniczeń praw człowieka w interesie ogólnospołecznym²⁵.

21) MPPO i P, art. 18 ust. 3.

22) D. Gomien, *Vademecum Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 1996, s. 58.

23) C. Evans, *Freedom of religion under the European Convention on Human Rights*, Oxford 2001, s. 149 – 150.

24) United Nations, Economic and Social Council, U. N. Sub – Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights, Annex, UN DocE/CN.4/1985/4(1985); <http://www1.umn.edu/humanrts/instrree/siracusaprinciples.html> - Zasada 33: „Public safety means protection against danger to the safety of persons, to their life or physical integrity, or serious damage to their property.”

25) K. Wojtyczek, *Granice ingerencji ustawodawczej w sferę praw człowieka w Konstytucji RP*, Kraków 1999, s. 190.

4. 2. 2. Porządek

Termin porządek (ang. - order) ma także bardzo szerokie i nie do końca sprecyzowane znaczenie. Należy dodać, że prawodawca ma na myśli porządek publiczny²⁶. W Zasadach z Syrakuz porządek publiczny określony został jako zbiór zasad zapewniających funkcjonowanie społeczeństwa bądź zbiór zasad, na których opiera się społeczeństwo²⁷. Przy tym, jak zauważają niektórzy komentatorzy, należy wziąć pod uwagę nie tylko zasady specyficzne dla danego państwa, ale raczej pewne międzynarodowe standardy właściwe dla społeczeństwa demokratycznego²⁸.

Porządek publiczny ogranicza w pewnym stopniu indywidualistyczną wizję praw wolnościowych i nadaje im pewien wymiar społeczny²⁹. Oznacza to, że porządek publiczny, jako przesłanka ograniczenia wolności i praw jednostki może być rozumiany jako dyrektywa takiej organizacji życia publicznego, która zapewniać ma minimalny poziom uwzględnienia interesu publicznego.

Porządek publiczny zakłada ponadto organizację społeczeństwa na wartościach, które są przez to społeczeństwo podzielane. Społeczeństwo musi być zgodne, co do konieczności wprowadzenia ograniczeń wolności lub praw jednostki ze względu na powszechnie akceptowany poziom dobra wspólnego i warunków właściwej organizacji samego społeczeństwa. Stąd elementami współdefiniującymi porządek publiczny są m.in. bezpieczeństwo publiczne, zdrowie, moralność³⁰.

4.2.3. Zdrowie

Ochrona zdrowia (ang. - health) stanowi najmniej kontrowersyjną przesłankę ingerencji w sferę praw człowieka, a w tym wypadku prawa do wolności religii, ze wszystkich wymienionych w art. 18. ust. 3. Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych ograniczeń. Jej stosowanie nie wymaga wartościowań³¹. Zdrowie jako wartość przeważająca w stosunku do wolności i praw jednostki jest uznawana jako racja ograniczająca, chociaż zdaniem niektórych prawników jest szczególnie trudna do zdefiniowania³².

26) Tak wynika z art. 18. ust. 3. Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

27) Zasady z Syrakuz, Zasada 22: „The expression ‘public order (order public)’ as used in the Covenant may be defined as the sum of rules which ensure the functioning of society or the set of fundamental-principles on which society is founded. Respect for human rights is part of public order (ordre public).”

28) M. Nowak, *United Nations Covenant on Civil and Political Rights, Kehl am Rhein – Arlington 1993*, s. 213.

29) Por. K. Wojtyczek, op. cit., s. 186.

30) M. Wyrzykowski, *Granice praw i wolności – granice władzy*, [w:] *Obywatel – jego wolności i prawa*. Zbiór studiów przygotowanych z okazji 10 – lecia urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 1998, s. 50.

31) K. Wojtyczek, op. cit., s. 192.

32) M. Wyrzykowski, op. cit., s. 50.

Zgodnie z Zasadami z Syrakuz, w których próba określenia terminu zdrowie została podjęta, dobro to może być powoływane jako podstawa ograniczenia niektórych praw, aby umożliwić państwu podjęcie środków niezbędnych do usunięcia poważnego zagrożenia dla zdrowia ludności lub poszczególnych osób. Celem tych środków powinno być w szczególności zapobieganie chorobom lub obrażeniom bądź zapewnienie opieki osobom chorym i rannym³³.

4.2.4. Moralność publiczna

Moralność publiczna (ang. – public morals) jako przesłanka ograniczania praw człowieka jest trudna do zdefiniowania. Wskazuje się, że termin ten obejmuje system wartości, wokół których konstytuuje swój byt społeczeństwo³⁴. Określenie moralności przymiotnikiem publiczna podkreśla dwa istotne elementy znaczenia tego pojęcia. Nakazuje odwołanie się do zasad aprobowanych przez społeczeństwo. Ograniczenie praw człowieka na podstawie moralności publicznej wymaga wykazania, że regulacja ta odpowiada wartościom aprobowanym przez społeczeństwo. Odsyła do tych zasad moralnych, które regulują stosunki międzyludzkie, w przeciwieństwie do zasad moralnych określających indywidualne wzorce doskonałości. Na tej podstawie można powiedzieć, że pod pojęciem moralności publicznej należy rozumieć normy moralne uznane w społeczeństwie i odnoszące się do stosunków międzyludzkich. Normy te dotyczą nie tylko życia publicznego i zachowań publicznych, ale również stosunków międzyludzkich należących do sfery prywatności³⁵.

Tak rozumiane pojęcie nie może być jednakowe w swej treści we wszystkich państwach, ponieważ każde społeczeństwo tworzy swój byt na podstawie różnego systemu wartości moralnych. Treść tego pojęcia jest wypadkową wielu czynników o charakterze kulturowym, religijnym, tradycji, poziomu wykształcenia, tolerancji itp. Jest uwarunkowana czasem i miejscem określania jego znaczenia. Nawet wśród państw o podobnym poziomie kultury politycznej nie ma powszechnie obowiązującego znaczenia tego pojęcia³⁶.

Jednym z czynników wpływających na kształtowanie się moralności publicznej jest religia. Stanowi ona znaczący czynnik rozwoju moralności jednostki i społeczeństwa, ale nie wszystkie religie mają ten sam kodeks

33) Zasady z Syrakuz, Zasada 25.: „Public health may be invoked as a ground for limiting certain rights in order to allow a state to take measures dealing with a serious threat to the health of the population or individual members of the population. These measures must be specifically aimed at preventing disease or injury or providing care for the sick and injured.”

34) C. Mik, *Wolność radia i telewizji w świetle Konwencji Europejskiej i prawa polskiego*, Państwo i Prawo 1993, n. 10, s. 37.

35) K. Warchałowski, *Prawo do wolności myśli, sumienia i religii w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, Lublin 2004, s. 177; por. K. Wojtyczek, op. cit., s. 195 – 196.

36) M. Wyrzykowski, op. cit., s. 51.

moralny³⁷. Komitet Praw Człowieka ONZ przypomina, że „ograniczenia prawa do wolności manifestowania religii lub przekonań muszą być oparte na zasadach nie wynikających jedynie z pojedynczej tradycji.”³⁸ Stąd państwo może powoływać się na moralność publiczną jako racje ograniczania praw człowieka pod warunkiem, że „dane ograniczenie jest konieczne dla zapewnienia poszanowania podstawowych wartości wspólnoty.”³⁹

Zazwyczaj jednak państwa nie odwołują się do tej racji z uwagi na szeroki zakres pozostałych przesłanek ograniczenia praw jednostki. Moralność publiczna przywoływana jest najczęściej w związku z ograniczaniem swobody wypowiedzi. Dotyczy to przypadków zakazu wypowiedzi obrażających uczucia religijne oraz ochrony dzieci przed negatywnymi wpływami wychowawczymi⁴⁰.

Na koniec należy podkreślić, że możliwość ograniczenia prawa do uzewnętrzniania przekonań religijnych (i nie tylko tego prawa) ze względu na wymienioną wyżej podstawę ograniczającą świadczy, że moralność publiczna podlega ochronie. Tym samym nieprawdziwy jest lansowany przez wiele środowisk prawnych i politycznych pogląd o rzekomej neutralności praw człowieka wobec zagadnień moralności i etyki. Już samo umieszczenie moralności wśród klauzul ograniczających świadczy o aksjologicznym zaangażowaniu praw człowieka⁴¹.

4. 2. 5. Prawa i wolności innych osób

Wolność myśli, sumienia i religii jest jednym z podstawowych praw człowieka. Korzystając z tego prawa, każdy musi brać jednak pod uwagę wolności innych osób. Ostatnia z klauzul ograniczających zawartych w art. 18. ust. 3. Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, dająca prawne podstawy ograniczenia uzewnętrzniania religii i innych przekonań, mówi o sytuacji, w której ograniczenie występuje ze względu na konieczność ochrony wolności i praw innych osób (ang. – the rights and freedoms of others).

Konieczność wprowadzenia tej podstawy ograniczającej odpowiada sytuacji kolizji praw różnych podmiotów. Kolizja praw może mieć miejsce wówczas, gdy w danej sytuacji faktycznej urzeczywistnienie prawa jednego podmiotu prowadzi do naruszenia prawa innego podmiotu⁴².

37) K. Warchałowski, op. cit., s. 177.

38) United Nations Human Rights Committee, nr 22 on art. 18, par. 8; <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/9a30112c27d1167ec12563ed004d8f15>.

39) Zasady z Syrakuz, Zasada 27.: „Since public morality varies over time and from one culture to another, a state which invokes public morality as a ground for restricting human rights, while enjoying a certain margin of discretion, shall demonstrate that the limitation in question is essential to the maintenance of respect for fundamental values of the community.”

40) K. Wojtyczek, op. cit., s. 194.

41) T. Jasudowicz, *Administracja wobec praw człowieka*, Toruń 1996, s. 30.

42) K. Wojtyczek, op. cit., s. 197.

Poszczególne składniki katalogu praw i wolności człowieka zamieszczone w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych nawzajem się otwierają, nie są wzajemnie nieprzenikalne, zaś korzystanie przez jednego człowieka z jakiegoś określonego prawa może godzić w korzystanie przez innych ludzi z należnych im praw. Wchodzi tu w grę tak silnie akcentowana zasada jedności i niepodzielności praw człowieka czy wręcz ich integralności. Skoro człowiek w swej osobowości, tożsamości i w swym rozwoju ma stanowić *integrum*, to także prawa, które mu służą jako *integrum*, muszą być postrzegane w ich wzajemnym współgraniu, wspieraniu się bądź temperowaniu⁴³.

Biorąc pod uwagę tekst art. 18. ust. 3., przesłanka: „prawa i wolności innych osób,” jako podstawa limitowania wolności uzewnętrzniania religii oraz przekonań, została umieszczona na końcu listy wszystkich podstaw ograniczających. Chociaż, jak się wydaje, lista ta nie tworzy hierarchii ważności tych dóbr, to jednak wszystkie dobra ogólnospołeczne stanowiące usankcjonowane przesłanki ograniczeń poprzedzają omawianą.

5. Zakończenie

Wolność sumienia i religii jest podstawowym prawem człowieka, usankcjonowanym dokumentami międzynarodowymi, w tym m.in. w: Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r., Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r., Konwencji o Prawach Dziecka z 1989 r. oraz Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r.⁴⁴ W dokumentach tych uznaje się, że każda osoba ma prawo do wolności sumienia i religii. Prawo to obejmuje wolność posiadania, przyjmowania lub zmiany swej religii bądź przekonań, jak również manifestowania (indywidualnie lub wspólnie z innymi) swej religii lub przekonań poprzez nauczanie praktyki religijnej, uczestniczenie w obrzędach i uprawianie kultu. Zarazem też stwierdza się, że wolność uzewnętrzniania religii lub przekonań może podlegać ograniczeniom w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa i obywateli. Jednak ograniczenia te muszą być przewidziane i określone przez prawo oraz konieczne w państwie demokratycznym ze względu na bezpieczeństwo publiczne, ochronę porządku publicznego, zdrowia, moralności lub ochronę podstawowych praw i wolności innych osób. Zapisy te powtarza także Konstytucja RP.

43) T. Jasudowicz, *Przeciwko...*, s. 89 – 90.

44) M. Sitek, B. Dobrańska, *Polsko-angielski mini leksykon zagadnień Unii Europejskiej*, Józefów 2009, s. 40.

Bibliografia:

1. Evans C., *Freedom of religion under the European Convention on Human Rights*, Oxford 2001.
1. Gomien D., *Vademecum Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 1996.
2. Jasudowicz T., *Administracja wobec praw człowieka*, Toruń 1996.
3. Jasudowicz T., *Przeciwko „żelaznym kurtynom” w prawach człowieka*, [w:] *Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka w polskim ustawodawstwie i w praktyce organów ochrony prawa*. Materiały z Konferencji Naukowej zorganizowanej w Poznańskim Centrum Praw Człowieka IPN PAN 14 grudnia 1995 r., pod red. L. Wiśniewskiego, Warszawa – Poznań 1996.
4. Krukowski J., *Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000.
5. Krukowski J., Warchałowski K., *Polskie Prawo Wyznaniowe*, Warszawa 2000.
6. Kuźniar R., *Prawa Człowieka, prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2000.
8. Łopatka A., *Prawo do swobodnego wyrażania opinii*, Warszawa 1993.
9. Łopatka A., *Prawo do wolności myśli, sumienia i religii*, Warszawa 1995.
10. *Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka w polskim i w praktyce organów ochrony prawa*, Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Poznańskim Centrum Praw Człowieka INP PAN 14 grudnia 1995 roku, pod red. L. Wiśniewskiego, Warszawa - Poznań 1996.
11. Mik C., *Wolność radia i telewizji w świetle Konwencji Europejskiej i polskiego, Państwo i Prawo*, 1993, n. 10.
12. Nowak M., *United Nations Covenant on Civil and Political Rights*, Kehl am Rhein – Arlington 1993.
13. Rotfeld A., *Międzynarodowe czynniki bezpieczeństwa Polski*, Warszawa 1986.
14. Sitek M., *Polityka ochrony środowiska w sektorze usług turystycznych w świetle prawa Unii Europejskiej*, Olsztyn 2007.
15. Sitek M., Dobrzańska B., *Polsko-angielski mini leksykon zagadnień Unii Europejskiej*, Józefów 2009.
16. Warchałowski K., *Prawo do wolności myśli, sumienia i religii w Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, Lublin 2004.
17. Wojtyczek K., *Granice ingerencji ustawodawczej w sferę praw obywateli Konstytucji RP*, Kraków 1999.
18. Wyrzykowski M., *Granice praw i wolności – granice władzy*, [w:] *Obywatel – jego wolności i prawa*. Zbiór studiów przygotowanych z okazji 10 – lecia urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 1998.

19. *International Human Rights, Documents and Introductory Notes*, pod red. F. Ermacora, M. Nowak, H. Tretter, Vienna 1993.
20. *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych* (Nowy Jork, 16 XII 1966), [w:] *Prawa Człowieka*, Dokumenty międzynarodowe, pod red. B. Gronowskiej, T. Jasudowicza, C. Miki, Toruń 1996.
21. *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, Paryż, 10 XII 1948, [w:] *Prawa Człowieka*, Dokumenty międzynarodowe, pod red. B. Gronowskiej, T. Jasudowicza, C. Miki, Toruń 1996.
22. *United Nations, Economic and Social Council, U. N. Sub – Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights, Annex*, UN DocE/CN.4/1985/4(1985).
23. <http://www1.umn.edu/humanrts/instate/siracusaprinciples.html>.
24. *United Nations Human Rights Committee*, nr 22 on art. 18, par. 8; <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15>.
25. Warchałowski K., *Prawo Wyznaniowe*, wybór źródeł, Warszawa 2000.